

УДК 001.816/.818+655.51/.52

ТЕРМІНОЛОГІЯ В НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ПУБЛІКАЦІЯХ

© І. О. Мікульонок, д.т.н., доцент, НТУУ «КПІ», Київ, Україна

Сделан анализ и даны рекомендации по правильному употреблению в украиноязычных научных публикациях одного из важнейших элементов профессионального уровня исследователя — терминологии, которая является основой любой научной специальности.

The analysis is made and recommendations about the correct use in the Ukrainian language scientific publications of one of the major elements of professional level of the researcher — terminology which is a basis of any scientific speciality are produced.

Постановка проблеми

Одним з елементів професійної підготовки будь-якого фахівця є оволодіння ним мовами відповідної й суміжних спеціальностей, основою яких є фахова мова і зокрема відповідна термінологія. Для полегшення процесу засвоєння термінології необхідно, щоб основу фахової мови складала упорядкована й стандартизована термінологія, без знання якої неможлива повноцінна професійна діяльність [1]. Особливого значення це питання постає перед науковцями, викладачами, винахідниками й патентознавцями, які мають кваліфіковано, однозначно і зрозуміло для інших викладати результати своєї творчої діяльності на папері.

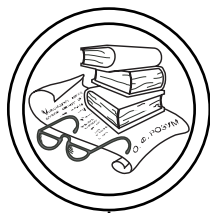
Аналіз попередніх досліджень

Унаслідок різного досвіду й неоднакового особистого сприйняття один і той самий термін або визначення можуть викликати у різних людей дещо різні уяв-

лення. У багатьох випадках фахівці користуються тими чи іншими термінами внаслідок звички, що часто є причиною різного трактування деяких понять. При цьому фахівцями часто вживаються не тільки суперечливі, а й недозволені до вживання терміни, які значно ускладнюють відповідний текст й викликають у читача труднощі під час його сприйняття. Особливо це відчувається натеper, коли у всіх сферах діяльності людини українська мова стає пріоритетною після інтенсивної протягом тривалого часу русифікації монографічних і періодичних наукових видань [2—4].

Мета роботи

Метою цієї статті є аналіз і надання певних рекомендацій з правильного вживання в україномовних публікаціях науково-технічного спрямування термінів, які є основою будь-якої фахової мови.

Результати проведених досліджень

Порушене питання має неабияке значення передусім для опублікування результатів наукових досліджень (і в першу чергу у вигляді дисертацій та авторефератів дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук), а також для патентної документації, у тому числі для матеріалів заявок на одержання охоронних документів.

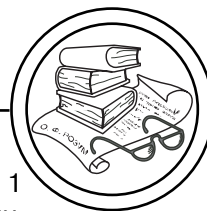
Так, формула винаходу або корисної моделі (далі — винаходу) має стисло і ясно відобразити технічну суть винаходу, визначити обсяг винаходу і бути засобом відрізнення об'єкта винаходу від інших об'єктів або визначення схожості для встановлення факту використання винаходу, а опис винаходу — підтверджувати обсяг правової охорони й настільки ясно й чітко розкривати суть винаходу, щоб його міг здійснити фахівець у зазначеній галузі. Навіть у п. 4.3 «Правил складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель» наголошується на тому, що у формулі, описі, рефераті і пояснювальних матеріалах до опису використовують, як правило, стандартизовані терміни і скорочення, а за їх відсутності — загальноновживані в науковій і технічній літературі.

Аналогічні вимоги стосуються і автореферату дисертації, призначення якого — широке ознайомлення наукових працівників з методикою дослідження, фактичними результатами й основними висновками дисертації, а також власне дисертації (див. «Основні вимоги до дисер-

тацій та авторефератів дисертацій», затверджених ВАК України).

Використовувані терміни мають відповідати чинним у певних галузях знань міжнародним номенклатурам і класифікаціям. Наприклад, назви неорганічних речовин мають відповідати сучасній раціональній номенклатурі, що базується на правилах, розроблених Міжнародним союзом теоретичної та прикладної хімії (ІЮПАК; International Union of Pure and Applied Chemistry — IUPAC); анатомічні й гістологічні найменування — згідно з міжнародними анатомічною й гістологічною номенклатурами; ферментів — за номенклатурою ферментів; вірусів і бактерій — за номенклатурами вірусів і бактерій, тобто кожний фахівець має суворо дотримуватися встановленої в його галузі знань номенклатури. Наприклад, звичні терміни деяких органічних речовин, авторам потрібно подавати не тривіальними, а узгодженими на міжнародному рівні термінами (табл. 1).

Майже за два десятиліття незалежності нашої держави Держспоживстандарт України виконав величезний обсяг робіт зі стандартизації в галузі термінології, наслідком якої є розроблення й введення в дію більше за тисячу стандартів, які стосуються термінів і визначень основних понять [5]. Ця робота триває й сьогодні, тому науковцям і конструкторам необхідно постійно слідкувати за чинною в Україні нормативно-технічною документацією.

Таблиця 1

Тривіальні та міжнародні найменування деяких органічних речовин

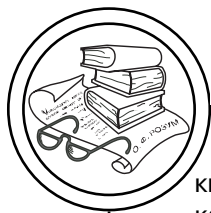
Найменування речовини відповідно до номенклатури		Хімічна формула
тривіальної	міжнародної	
Ацетон	диметилкетон (пропанон)	$\text{CH}_3\text{C}(\text{O})\text{CH}_3$
Бензол	бензол (бензен)	C_6H_6
Бутиловий спирт	п-бутанол (1-бутанол)	$\text{CH}_3(\text{CH}_2)_2\text{CH}_2\text{OH}$
Етиловий спирт	етанол	$\text{C}_2\text{H}_5\text{OH}$
Ізопропіловий спирт	і-пропанол (2-пропанол)	$\text{CH}_3\text{CH}(\text{OH})\text{CH}_3$
Метиловий спирт	метанол	CH_3OH
Мурашина кислота	метанова кислота	CHOON
Оцтова кислота	етанова кислота	CH_3COON
Сірковуглець	дисульфід карбону	CS_2
Толуол	метилбензол (толуен)	$\text{C}_6\text{H}_5\text{CH}_3$
Хлороформ	трихлорметан	CHCl_3
Чотирихлористий вуглець	тетрахлорметан	CCl_4

При цьому іноді знову розроблювані терміни значно відрізняються не тільки від російських відповідників, а й звичних для багатьох фахівців застарілих українських. Так, згідно з ДСТУ 2439–94 «Елементи хімічні й речовини прості. Терміни та визначення основних понять. Умовні позначення» назви багатьох хімічних елементів українською мовою істотно відрізняються від звичних багатьом російських відповідників (наприклад, аргентум — срібло, карбон — вуглець, купрум — мідь, нікол — нікель та ін.).

Користуватися стандартами, які встановлюють терміни й визначення, не тільки корисно, а навіть необхідно, особливо під час опублікування та патентування результатів досліджень в іноземних державах. При цьому майже в кожному такому стандарті наведені іншомовні відпо-

відники українських стандартизованих термінів німецькою, англійською, французькою й російською мовами, що значно полегшує підготовку матеріалів публікацій і національних заявок до зарубіжного патентування. (Разом з тим потрібно відзначити, що після докладного ознайомлення зі згаданими стандартами, особливо введеними в дію наприкінці дев'яностих років минулого століття, складається враження, що деякі з них розроблялися поспіхом — стільки в них помилок, пов'язаних з неточним словотвором і слововживанням.)

Зрозуміло, що процес всебічного впровадження державної мови в повсякденне життя та особливо в нормативну, технічну й наукову документацію непростий. На жаль, дуже часто замість ретельного вживання українсь-

ких слів у їх значенні робиться калькування російськомовних термінів. Так, наприклад, дуже часто замість слова «завдання» застосовують слово «задача», нехтуючи при цьому тим, що завдання — це те, що визначено або заплановано для виконання, а задача — питання, переважно математичного характеру, яке розв'язується за допомогою обчислень за визначеною умовою [6].

Можна навести ще чимало прикладів некоректного вживання або написання слів і термінів, проте сьогодні особливі труднощі виникають під час перекладу з російської на українську термінів, пов'язаних з поняттям процесу — сукупності послідовності дій для досягнення певного результату. Беручи до уваги те, що дія розвивається в часі, розрізняють два її види: доконаний і недоконаний. Якщо дія має певну межу тривання, але завершена на певному етапі, то її називають докочною (зігнути, стиснути). Якщо ж дія триває або повторюється нескінченно, то її називають недокочною (гнути, згинати, стискати, стискувати).

У дії можуть брати участь один або два учасники. Учасника, дія якого спрямована на іншого, називають суб'єктом, а його дію і дійові якості — активними. Учасника, що зазнає дії суб'єкта, називають об'єктом, а його дію і дійові якості — пасивними.

Дію, у якій беруть участь активний і пасивний учасники (суб'єкт і об'єкт) називають перехідною (згинати, стискати), а дію, у якій бере участь лише

один виконавець і спрямовує її на самого себе (згинатися, стискатися) або не спрямовує її ні на кого (горіти, текти), називають неперехідною.

Розглянемо основні моменти, пов'язані з дією [7].

1. Назва дії.

У сучасній науково-технічній і патентній літературі часто вживаються віддієслівні іменники, які закінчуються на *-нн(я)* і *-тл(я)*: відновлення, оброблення, зварювання, лиття.

Віддієслівні іменники, що означають недоконану дію, утворюють від дієслів недоконаного виду, а ті, що означають дію докочною, — від дієслів докочною виду здебільшого заміною *-ати*, *-яти*, *-ути*, *-ити*, *-іти* на *-ання*, *-ення*, *-іння*, *-иття*, *-птя*, *-уття*:

обробляти — *оброблення*;
оброблювати — *оброблювання*;
відновити — *відновлення*;
відновлювати — *відновлювання*.

2. Наслідок дії (результат).

Іменники, які означають наслідок дії, утворюють від недокочної форми дієслів. Для цього відкидають суфікси, а натомість

а) не додають нічого:

гріти, нагрівати — *нагрів*;

гнути, згинати — *згин*;

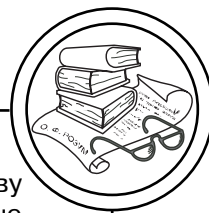
б) додають *-а*, *-ина*, *-ок*:

міняти, змінювати — *змiна*;

свердли, *просвердлювати* — *просвердлина*;

лити, виливати — *вилив*;

в) додають *-овання*, якщо дієслово має форму, що закінчується на *-овувати* або *-увати*: *упакувати* (*пакувати*) — *паківання*; *устатковувати* (*устаткувати*) — *устатківання*; *маркувати* — *марківання*. Отже, необхідно розрізняти слова пакування (дія) і

пакування (наслідок дії), устаткування та устатковання, маркування й маркування та ін.

3. Дійові властивості об'єктів і суб'єктів.

3.1. Призначеність суб'єкта виконувати активну дію позначають віддієслівним прикметником, який утворюють від недоконаного виду дієслова, відкидаючи суфікси *-ти* й додаючи натомість *-льн(ий)*:

крутити — *крутильний, згинати* — *згинальний, обертати* — *обертальний, ізолювати* — *ізолювальний*,

а іноді за допомогою суфікса *-ч(ий)*:

виконувати — *виконавчий, установлювати* — *установчий*.

Отже, *крутильний* — призначений *крутити*, *ізолювальний* — *ізолювати*, *виконавчий* — *виконувати* й т.ін. При цьому не слід плутати такі поняття: *виконавчий* механізм — *исполнительный* механізм і *виконуючий* обов'язки (або *виконувач* обов'язків) — *исполняющий* обов'язки (тут *виконуючий* — учасник дії).

3.2. Здатність виконувати активну дію позначають прикметником, який утворюють від недоконаного виду дієслова, відкидаючи суфікси й додаючи натомість *-івн(ий)*: *рятувати* — *рятівний*.

Отже, *рятівний* — той, який здатен *рятувати*, хоч і не обов'язково для цього призначений (порівняйте — *рятувальний*).

3.3. Здатність виконувати пасивну дію.

Віддієслівний прикметник, що означає здатність об'єкта піддаватися дії суб'єкта й тим самим проявляти наслідок дії, утворюють подібно до іменників, які означають наслідок дії, переважно від дієслів, що озна-

чають недоконану багаторазову дію, або від тих варіантів, що не мають префікса:

а) за допомогою суфікса *-н(ий)*:

зсувати — *зсувний (сдвигаемый)*;

б) за допомогою суфікса *-овн(ий)*:

спрямовувати — *спрямовний (направляемый)*;

в) за допомогою суфіксів *-енн(ий)*, *-анн(ий)*:

зміцнювати — *зміцненний (упрочнимый, упрочняющийся; порівняйте — зміцнений — той, якого зміцнили)*.

Отже, *зсувний* — такий, якого можна *зсунути*, *зміцненний* — *зміцнити* й т.ін. (зауважимо, що наголос у всіх цих прикметників падає на суфікс).

3.4. Здатність виконувати перехідну дію.

Віддієслівного прикметника, що означає здатність виконувати спрямовану на себе або не спрямовану ні на кого дію, утворюють від недоконаної форми дієслова за допомогою суфіксів *-к(ий)*, *-лив(ий)*, *-уч(ий)*, *-ив(ий)*, *-ав(ий)*:

текти — *текучий, течкий*;

сипати — *сипучий, сипкий*;

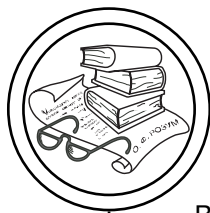
мінятися — *мінливий*.

Отже, *текучий* — здатний *текти*; *сипкий* — здатний *сипатися* і т.ін. Значно рідше вказану здатність висловлюють за допомогою суфікса *-ючий*:

плавати — *плаваючий* (наприклад, *плаваючий* різець — здатність різця підлащуватися під оброблювану поверхню).

4. Перебування в стані дії.

Ця група понять характеризує задіяність об'єкта або суб'єкта в певному доконаному або недоконаному процесі.

4.1. Виконання активної дії. Виконання активної дії рекомендується передавати традиційною для української мови конструкцією *який (що) + дієслово* (наприклад, *який (що) розтягає, який (що) розтягнув* і т.ін.) і не рекомендується вживання формально скопійованих з російської мови дієприкметників, які закінчуються на *-уючий, -аючий, -учий, -ачий*. Наявні в українській мові прикметникові суфікси *-ч(ий)* (див. п. 3.4) найчастіше відповідають російським прикметниковим суфіксам *-ч(ий)*, а не дієприкметниковим *-щ(ий)*:

текучий — текучий; текущий — що тече;
стоячий — стоячий; стоящий — що стоїть.

4.2. Перебування в стані пасивної дії. Це поняття позначено пасивними дієприкметниками, утвореними подібно до іменників, що означають назву дії, у якій перебуває об'єкт:

а) за допомогою суфіксів *-н(ий), -т(ий)*:
деформувати — деформований;
виготовляти — виготовлюваний;

лити — литий; вилити — виливаний;

б) за допомогою суфікса *-ован(ий)*, якщо дієслово, закінчується на наголошений *-увати, (-ювати)*:

транспортувати — транспортований;
ізолювати — ізольований.

При цьому від дієслів недоконаного виду утворюються дієприкметники, що означають перебування в стані недоконаної пасивної дії, а від дієслів доконаного виду — дієприкметники, що означають перебування в

стані доконаної пасивної дії. Так, *ізольований* — той, якого ізолюють, а *заізований* — який заізолювали і т.ін.

4.3. Виконання неперехідної дії.

Щоб позначити перебування в стані доконаної неперехідної дії, застосовують дієприкметники, які можна утворити від неперехідних дієслів доконаного виду заміною суфікса *-ти* на *-л(ий)*: *зміцнити — зміцнілий*.

Перебування в стані неозначеної дії іноді позначають віддієслівними прикметниками, утвореними за допомогою суфікса *-н(ий)*: *плинний, поточний, чинний* та ін. У всіх інших випадках це поняття позначають конструкцією *який (що) + дієслово*.

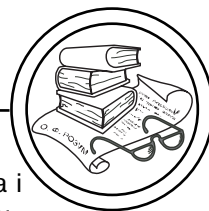
5. Найменування учасників дії.

Іменники, якими позначають суб'єкта, утворюють від недоконаного виду дієслова за допомогою *-ач, -ник, -івник, -альник, -ар, -яр, -ець*:

змінювач, пальник, поставальник, токарь, кресляр, швець тощо.

6. Переклад російських дієприкметників на *-щий; -щийся; -мый*.

Оскільки російська мова вживає дієприкметники як у власне дієприкметниковому значенні (поняття 4.1–4.3), так і в прикметниковому (поняття 3.1–3.4) і в іменниковому (поняття 5), то, щоб перекласти російський дієприкметник українською мовою, насамперед треба з'ясувати з контексту, яке саме поняття він означає, а потім — визначити засоби української мови, що відповідають тому поняттю (саме цей момент викликає най-

більше труднощів для розробників електронних перекладачів).

Російські дієприкметники на *-щий* вживають для позначення понять, пов'язаних як з перехідною дією (активна дійова здатність (3.1, 3.2), стан перебування в активній дії (4.1), назва активного учасника дії (5), так і з неперехідною дією (неперехідна дійова здатність (3.4), стан перебування в неперехідній дії (4.3), назва виконавця неперехідної дії (5)), наприклад:

сжимающий — перехідна дія:

а) властивість — *стискальний*;

б) стан — *що стискає*;

в) назва — *стискач*;

плавающий — неперехідна

дія:

а) властивість — *плавучий*;

б) стан — *що плаває*,

в) назва — *плавець*.

Порівняйте:

Толкающее устройство смонтировано на корпусе аппарата — штотхальний пристрій змонтовано на корпусі апарата.

Устройство, толкающее крышку, смонтировано на корпусе аппарата — пристрій, що штотхає кришку, змонтовано на корпусі апарата.

Вращающий механизм содержит... — обертальний механізм містить...

Механизм, вращающий кривошип, содержит... — механізм, що обертає кривошип, містить...

Стоячая волна — стояча хвиля (фізичне поняття).

Стоящий кран — кран, що стоїть.

Російські дієприкметники на *-щийся* вживають для позначення понять, пов'язаних як з пе-

рехідною дією (пасивна дійова і здатність (3.3), стан перебування в пасивній дії (4.2), назва пасивного учасника дії (5), так і з неперехідною дією (неперехідна дійова здатність (3.4), стан перебування в неперехідній дії (4.3), назва виконавця неперехідної дії (5)), наприклад:

сжимающийся — перехідна дія:

а) властивість — *стисний*;

б) стан — *стисканий*;

неперехідна дія:

а) властивість — *стисливий*;

б) стан — *що стискається*.

Порівняйте:

Во время фильтрования образуются сжимающийся осадок — під час фільтрування утворюється стисливий осад.

Осадок, сжимающийся во время фильтрования, снижает скорость процесса — осад, що стискається під час фільтрування, знижує швидкість процесу.

Російські дієприкметники на *-мый* вживаються для позначення понять, пов'язаних лише з перехідною дією (пасивна дійова здатність (3.3), стан перебування в пасивній дії (4.2), назва пасивного учасника дії (5)), наприклад:

Транспортируемый — перехідна дія:

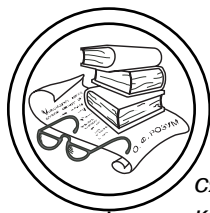
а) властивість — *транспортний*;

б) стан — *транспортований*.

Порівняйте:

С точки зрения габаритов изготовленный аппарат является транспортируемым железной дорогой — з точки зору габаритів виготовлений апарат є транспортованим залізницею.

Аппарат, транспортируемый железной дорогой, подвергает-

ся действию атмосферных осадков — аппарат, транспортований залізницею, піддається дії атмосферних опадів.

На жаль, багато авторів під час перекладу російських текстів українською більше покладаються на свою інтуїцію, ніж на нормативно-технічну документацію, словники й довідники, внаслідок чого в наукових публікаціях і патентних документах з'являються очевидні помилки.

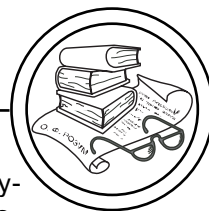
Як уже було зазначено, протягом останніх років підготовлено і введено в дію значну кількість державних стандартів, пов'язаних з термінологією в різних галузях науки, техніки й технології. Ці стандарти, наприклад, ДСТУ 3321:2003 «Система конструкторської документації. Терміни та визначення основних понять», були розроблені висококваліфікованими фахівцями відповідно до сучасних вимог словотвору та українського правопису. Крім стандартів для коректного застосування термінів у науково-технічних публікаціях доцільно користуватися також україномовними версіями чинних міжнародних класифікацій об'єктів промислової власності: винаходів, корисних моделей, промислових зразків, товарів для товарів і послуг тощо. Переклад зазначених класифікацій (МПК, МКПЗ, МКТП та ін.) українською мовою було зроблено не лише відповідно до вітчизняних, а й міжнародних норм.

Так, ДСТУ 3321:2003 визначає переклад російського терміна «привод» як «урухомник». Від дієслів «урухомлювати/урухомити» природно утворюється система спільнокореневих слів

(іменників, прикметників, дієприкметників), яка дає змогу описувати всі потрібні процесові поняття (табл. 2*).

Також ДСТУ 3321:2003 визначає такі широко поширені терміни як «вальниця» (рос. «подшипник», відповідно «вальничний» — «подшипниковый»), «граничний відхил» (рос. «предельное отклонение»), «заготовка ванка» (рос. «заготовка»), «корок» (рос. «пробка»), «кресленик» (рос. «чертёж»), «креслення» (рос. «черчение»), «накривка» (рос. «крышка»), «нарізь» (рос. «резьба»), покрив (штучно одержаний шар чи кілька шарів матеріалу на покриваній поверхні), покривання (процес одержування покриву), покриття (подія одержання покриву) та багато інших. Можливо зазначені та деякі інші терміни сприймаються і незвично, але вони є правильні.

На превеликий жаль, в численних науково-технічних і патентних документах часто можна зустріти такі вислови: зубчате колесо (зубчасте колесо), вимірювання витрати тепла (вимірювання витрати теплоти), керуєний перемикач (замість керований перемикач), нержавіюча сталь (замість корозієстійка сталь), ємкість акумулятора (ємність акумулятора), ємкість або ємність апарата (місткість апарата), трубопровід зв'язано з апаратом (трубопровід сполучено з апаратом), спосіб отримання цементного клінкеру (спосіб одержання (чи виготовлення) цементного клінкеру), співосний (співвісний), центробіжний (відцентровий), направляючі верстата (напрявні верстата), перетинка апарату (перегородка

апарата), спосіб обробки стічних вод (спосіб оброблення стічних вод), помільчені відходи (подрібнені відходи), роз'ємне з'єднання (рознімне з'єднання), фіксатор закріплено на втулці стрижня, що обертається (не зрозуміло що саме обертається — втулка або стрижень; тому бажано замість «що» писати «яка» (якщо обертається втулка), або «який» (якщо обертається стрижень), спосіб переробки відходів (спосіб перероблення відходів), чисельна або численна функція (числова функція), ріжуча протяжка (різальна протяжка), інструмент для деформації (інстру-

мент для деформування), регульований (регулируемый) замість регулювальний (регулирующий) і навпаки, по крайній мірі (треба уточнювати: щонайменше або щонайбільше) і багато інших.

І ще один момент, який впадає у вічі, коли читаєш наукові публікації й патентні документи — невірне відмінювання слів. Особливо це стосується родового відмінку однини іменників другої відміни.

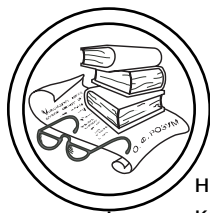
Так, слід пам'ятати, що іменники чоловічого роду в родовому відмінку однини приймають закінчення -а (у твердій і міша-

Таблиця 2

Слова, спільнокореневі з дієсловами
«урухомлювати» і «урухомити»

Українське слово	Тлумачення	Російський відповідник
урухомити	Надати руху	привести в движение
урухомитися	Набути руху, почати рухатися	начать двигаться
урухомлений	Пасивний дієприкметник від дієслова урухомити	приведенный в движение
урухомлення	Дія за значенням урухомити	приведение в движение
урухомлювальний	Призначений урухомлювати	приводящий в движение (<i>предназначение</i>)
урухомлюваний	Пасивний дієприкметник від дієслова урухомлювати	приводимый в движение
урухомлювання	Дія за значенням урухомлювати	приведение в движение
урухомлювати	Надавати руху	приводит в движение
урухомлюватися	Набувати руху, починати рухатися	приводиться в движение
урухомний	Здатність бути урухомленим	которого можно привести в движение

*Урухомник: незвично, але правильно? [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://msu.kharkov.ua/tc/cons/privod_uruh.html. — Дата доступу: жовтень 2010 р. — Назва з екрана.

ній групах), -я (у м'якій групі), коли вони означають, наприклад [8, 9]:

а) назви тварин і дерев: вошка, дуба, коня;

б) назви предметів: гвинта, замка, малюнка, ножа, олівця;

в) назви осіб, власні імена та прізвища: робітника, токаря, Вадима, Ігоря;

г) назви населених пунктів: Житомира, Миргорода;

д) назви машин та їх деталей: двигуна, поршня, вала, апарата, корпусу (але військового корпусу);

е) назви мір довжини, ваги, часу тощо: грама, метра, процента (але року); числові назви: десятка, мільйона;

ж) терміни іншомовного походження, які означають елементи будови чогось, конкретні предмети, геометричні фігури та їх частини: атома, анода, конуса, діаметра, синуса тощо.

Закінчення на -у (у твердій і мішаній групах), -ю (у м'якій групі) мають іменники чоловічого роду на приголосний, коли вони означають:

а) речовину, масу, матеріал: азоту, гіпсу, спирту (але хліба);

б) збірні поняття: каталогу, лісу, товару;

в) назви будівель, споруд, приміщень та їх частин: даху, каналу, поверху, сараю, корпусу (але в іменниках — назвах архітектурних деталей: карниза, портика);

г) назви установ, закладів і організацій: інституту, штабу;

д) назви процесів, станів, властивостей, ознак: процесу, ремонту, руху, спорту, шуму;

е) терміни іншомовного походження, що означають фізичні

або хімічні процеси, частину площі й т.ін.: аналізу, електролізу, синтезу, ферменту;

ж) назви ігор: баскетболу, тенісу;

з) більшість складних безсуфіксних слів (крім назв істот): водопроводу, трубопроводу (але електровоза, пароплава — назви машин);

и) переважна більшість префіксальних іменників із різними значеннями (крім назв істот): випадку, запису, прикладу.

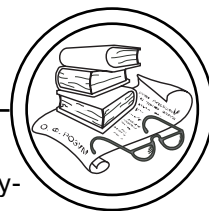
Оволодіння виражальними й словотворчими засобами української мови, а також правилами українського правопису потрібне сучасному фахівцю не тільки для підвищення свого освітнього рівня, а й для полегшення роботи технічних і художніх редакторів, а також експертів Державного підприємства «Український інститут промислової власності» — Укрпатенту.

Висновки

1. Правильне вживання традиційних і спеціальних термінів у науково-технічних публікаціях свідчить не лише про кваліфікацію автора чи укладача, а і надає змогу іншим фахівцям однозначно тлумачити те чи інше положення цих публікацій.

2. Особливого значення питання коректного й правильного вживання науково-технічної термінології постає перед вітчизняними дослідниками, оскільки тривалий час україномовна науково-технічна термінологія перебувала під впливом відповідної російськомовної термінології.

3. Майже за два десятки років незалежності України проведена значна робота щодо роз-

роблення й уточнення численних термінів у різних галузях науки, техніки й технології, що відображено в першу чергу в державних стандартах. Зазначені терміни обов'язкові для використання в документації і публікаціях різноманітного призначення.

4. Оволодіння сучасною науковою і технічною термінологією та дотримання вимог українського правопису — не лише показник загальної культури кожного науковця, конструктора, винахідника, а й їхній обов'язок.

1. Подготовка к изданию учебной, научной и справочной литературы : пособие для автора, автора, рецензента, редактора и корректора / сост. О. А. Добровольский, М. С. Хойнацкий. — К. : Вища шк., 1990. — 84 с. 2. Мікульонок І. О. Термінологія й правопис термінів у патентній документації / І. О. Мікульонок // Інтелектуальна власність. — 2000. — № 5. — С. 19—25. 3. Російсько-український словник наукової термінології : Біологія. Хімія. Медицина / [С. П. Вассер, І. О. Дудка, В. І. Єрмоленко та ін.]. — К. : Наук. думка, 1996. — 661 с. 4. Потапова Н. В. К вопросу об особенностях редактирования текста произведения научной литературы / Н. В. Потапова // Технологія і техніка друкарства. — 2010. — № 3. — С. 143—151. 5. Каталог нормативних документів 2010 : у 3-х т. — К. : ДП «УкрНДНЦ», 2010. 6. Гренчишин Д. Г. Словник паронімів української мови / Д. Г. Гренчишин, О. А. Сербенська. — К. : Рад. шк., 1986. — 222 с. 7. Войналович О. Російсько-український словник наукової і технічної мови (термінологія процесових понять) / О. Войналович, В. Моргунюк. — К. : Вирій, Сталкер, 1997. — 256 с. 8. Український правопис. — К. : Наук. думка, 1997. — 240 с. 9. Орфографічний словник української мови / уклад. С. І. Головащук, М. М. Пищик, В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. — К. : Вид-во «Довіра», 1994. — 864 с.

Рецензент — П. О. Киричок, д.т.н.,
професор, НТУУ «КПІ»

Надійшла до редакції 18.10.2010